

SAKINCALI REJİM DEMOKRASİ: PLATON-ARİSTOTELES ÖRNEĞİ

Arslan TOPAKKAYA*
Bengü ÖZYÜREK ŞAHİN**

ÖZET

İdeal yönetim sorusu insanlık tarihinin en önemli sorunu olarak bugüne kadar varlığını korumuştur. Siyaset bilimi ve felsefenin çakıştığı bu noktada siyaset-etik sentezi karşımıza çıkar. Siyaset-etik tartışmasının en yoğun yaşandığı yer Eski Yunan'dır. Bu tartışmanın en kilit isimleri olarak Platon ve Aristoteles karşımıza çıkar. Bu makalede ele alınacak olan konu bu iki ismin siyaset anlayışlarıdır. Özellikle siyaset anlayışları içerisinde demokrasinin yeri ve demokrasiye yükledikleri anlam üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Aristoteles, Devlet, Demokrasi, Eşitlik, Özgürlük

ABSTRACT

Ideal administration conception has remained the most important problem of human history. Politics-ethic synthesis confronts us at the intersection of political sciences and philosophy. Politics-ethic dispute mostly appeared in Ancient Greece. The most important figures of this debate are Plato and Aristoteles. In this paper, political understanding of the two figures will be presented. Especially, the place of democracy in their understanding of politics and the meaning they attribute to democracy will be emphasized.

Key Words: Plato, Aristoteles, State, Democracy, Equality, Freedom

* Erciyesi Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi

** Erciyesi Üniversitesi Felsefe Bölümü yüksek lisans öğrencisi

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2015 Güz, sayı: 20, s. 191-210.
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Filozofların, siyasetçilerin, toplumbilimcilerin binlerce yıldır tartıştıkları konu “demokrasi” ve “demokrasinin uygulanabilirliği” sorunudur. Her çağda kendine yer bulan demokrasi, en iyi yönetim şekli olarak ya göklere çıkarılmış ya da bizim burada ele aldığımız şekli ile “sakıncalı rejim” olarak yerilmiştir. İnsanlık toplu halde yaşamaya başladığı tarihten itibaren yönetim sorunu ile karşı karşıya kalmış ve en iyi olana ulaşmaya çalışmıştır. Bu süreç içerisinde monarşi, aristokrasi, oligarşi, tiranlık, demokrasi gibi farklı yönetim şekilleri ortaya çıkmıştır.

Demokrasinin beşiği olarak kabul edilen Eski Yunan’da demokrasinin kelime anlamı olarak kullanılışına baktığımız zaman bugünküyle örtüştüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Antik Yunan’da “halkın idaresi veya yönetime dahil olması” anlamına gelen demokrasi, günümüzdeki gibi toplumda yer alan bütün insanları kapsamaz. Çünkü Eski Yunan’da özgür ve köle şeklinde insanların ikiye bölündüğü bir toplumsal yapılanma vardır. Halkın yönetime katılması sadece özgür erkekler için geçerli olan, sınırlı bir demokrasidir.

Eski Yunan’ın bu toplumsal yapısı içinde yaşamış olan Platon ve Aristoteles siyaset-etik birleşimini sistematik olarak ele alan ilk filozoflardır. Siyaset alanında yaptıkları çalışmalarda yönetim şekilleri üzerinde dururlar, bunları ideal olan ve ideal olmayan yönetimler şeklinde sınıflarlar. Buradan hareketle de “ideal devlet” tasarımı yaparlar. Bu tasarımda siyasi düşüncelerini ahlaki temeller üzerine oturturlar.

Platon için “demokrasi” istenilmeyen bir yönetim şeklidir. Demokrasiyi yasalı ve yasadışı demokrasi olarak iki şekilde ele alan Platon’a göre, yasadışı demokrasi sapkın bir rejimdir. Burada istediğiniz her tür insana rastlarsınız. Bütün bu insanlar her türlü siyasal hakka sahip olduklarını düşünürler ve asla yer almamaları gereken yönetim sürecine dahil olurlar. Bu tarz bir yönetimde her türlü sesi duyabilirsiniz. Böyle bir ortamda düzen değil sadece kaos olur. Platon demokrasiye hiçbir şekilde inanmaz ve güvenmez. O’na göre demokrasinin ulaşacağı son nokta despotizmdir.

Siyaseti “idealist” bir çizgide ele alan Platon’a göre, öğrencisi Aristoteles daha “realist” bir duruş sergiler. Aristoteles siyasi alandaki düşüncelerini geçmişten kendi yaşadığı döneme kadar gelen bütün anayasaları inceledikten sonra şekillendirir. O, demokrasiye Platon’a göre daha ılımlı yaklaşır. Ancak bu demokrasiyi tasvip ettiği anlamına gelmez. Hem Platon hem de Aristoteles yönetimdeki “seçkin aristokratik” tavırlarından vazgeçemezler. “Bütün insanların eşit olması” fikri, hem Aristoteles hem de Platon için kabul edilemez bir durumdur. Çünkü her ikisi

için de kölelik doğal bir zorunluluktur. Bu yüzden onların demokrasiye olan tepkilerini ele alırken yaşadıkları çağın düşünürleri olduklarını göz ardı etmemek gerekir.

Platon ve Aristoteles'in demokrasi karşıtlığı yaşadıkları çağın toplumsal yapılanmasına göre değerlendirildiğinde daha mantıksal bir çerçeveye oturtulabilir. Günümüzde kölelik, insan haklarına aykırı ve kabul edilemez bir durumdur. Ancak onların yaşadığı dönem açısından kölelik olması gereken doğal bir yapıdır. Özgür insan ve köle ayırımının yaşandığı bir toplumda demokrasiye sıcak bakılmaması oldukça doğal bir tepkidir.

Bu makalenin amacı demokrasinin ortaya çıktığı topraklarda nasıl bir değişim geçirdiğini, övülüp göklere çıkarılan bir yönetim şekliyken neden bazı düşünürler tarafından olumsuz olarak nitelendirildiğini ortaya koymaktır. Bunun için Platon ve Aristoteles örnekleri üzerinden hareketle "demokrasi" nin neden "sakıncalı rejim" ya da "istenilmeyen rejim" olarak nitelendirildiği aktarılmaya çalışılacaktır. Platon ve Aristoteles'in yönetim şekillerine getirdikleri yorumlar ayrı ayrı ele alınacak ve sonrasında her iki düşünce tarzı değerlendirilecektir.

Eski Yunan'da Siyasal Yapı

Toplumsal yaşama geçiş süreci, binlerce yıldır insanlığın en büyük sorunu olan "en iyi yönetim" ya da "ideal devlet" arayışlarını da ortaya çıkarır. Gerçekten "ideal devlet" nedir? Gerçekte ulaşılması mümkün müdür? İdeallığın ölçütleri nelerdir? İşte bu soruların yanıtını binlerce yıl önce filozoflar vermeye çalışmışlardır. Biz de burada başlangıç olarak Eski Yunan toplumunu seçtik. Çünkü "devlet" ve "yönetim" alanındaki sistematik uygulamalar ve tartışmalar burada ilk kez karşımıza çıkar.

Tarihin tanıdığı ilk demokrasi, Eski Yunan'da bir "kent devleti" çerçevesinde var oldu. Kent devletinin özellikleri, bu ilk demokrasinin özelliklerini de büyük ölçüde belirledi. Mezopotamya'daki kent devletlerinin başlangıç aşamasında da görülen bazı "ilkel demokratik kurumlar", Eski Yunan'ın süreklilik kazanan kent devletleri koşullarında gelişmek olanağını buldular.¹ Kurulan bu kent devletleri Yunan toplumunun zengin felsefi dünyasının ve demokratik yapısının oluşmasındaki en önemli faktörlerdendir.

Atina'da yönetim biçimi olarak aslında tam bir demokrasi değil, oligarşik bir demokrasi vardı. Çünkü bütün Atinalılar değil, sadece özgür olan erkekler yurttaş statüsünde görülüyordu. Dolayısıyla sadece bu

¹ Ahmet Taner Kışlalı, "Eski Yunan'da Demokrasi Ve Demokratik Düşünce", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, 1984, s. 63.

yurttaşlar haklardan yararlanıyordu.² Yani var olan demokrasi, günümüz demokrasisi gibi bütün halkı kapsayan bir yönetim değil, sınırlı bir demokrasidir. Çünkü Atina'da toplum; yurttaşlar, yabancılar ve köleler olmak üzere üç sınıfa ayrılır. Bu sınıflamada kadınların, yabancıların ve çocukların yeri yoktur.

Eski Yunan'da yaşayan Platon ve Aristoteles için devletin varlığı zorunluluktur çünkü sosyal bir varlık olan insan kendini devlet içinde geliştirebilir. Toplumsal düzeni ve mutluluğu sağlayacak olan devlettir. Önemli olan devletin yönetim şekli değil, uygulama biçimidir. Uygulanan yönetim şekli adaleti sağlıyorsa bunun adının monarşi, aristokrasi veya demokrasi olmasının bir önemi yoktur. Yönetimin amacı her sınıfa sahip olduğu hakkı vermektir.

Platon ve Sakıncalı Rejim Demokrasi

Devlet sorusunun cevabını tarihsel süreç içerisinde sistematik olarak veren ilk düşünür Platon'dur. İnsanın psikolojik özelliklerinden yola çıkarak kapsamlı bir siyasal sistem kurma geleneği Platon'la başlamaktadır.³ Platon'a göre toplum ihtiyaçlar ve işbölümü sonucunda ortaya çıkar. O'na göre tarihsel süreç içerisindeki ilk yönetim şekli *patriarşidir*. Burada yönetim aile şefi ya da klan şefinin elindedir. Daha sonraki yönetim şekli ise, *monarşidir*. Kabilelerin birleşmesiyle yönetimin tek bir gücün elinde toplanmasıdır. Burada monark yasalara bağlı kaldığı sürece ideal bir yönetim sergiler, ancak yasaların dışına çıkarsa monarşi yerini *aristokrasiye* bırakır. Aristokrasi en iyi seçkin azınlığın yönetimidir ve ideal olan ikinci yönetimdir. Bu seçkin azınlık sahip olduğu erdemleri kaybeder ve yasaların dışına çıkarsa yerini bozuk yönetim şekli olan *timokrasiye* bırakır. Bu yönetim militarist yani askerler sınıfının egemen olduğu devlettir. Buradan diğer yönetim şekline geçişin nedeni ise, yöneticilerin sahip olduğu şeref ve onur gibi değerlerin yerini servet ve zenginlik gibi değerlere bırakmasıdır. Böylece timokrasi yerini *oligarşiye* bırakır. Bu devlet şekli, zenginliğe dayalı olarak zenginlerin yönetimde olduğu, fakirlerin söz hakkının olmadığı bir yönetim şeklidir.⁴ Alabildiğine zengin olma hırsı, oligarşiden *demokrasiye* geçişe yol açar. Demokrasinin savunduğu özgürlük ve eşitlik söyleminde aşırıya gitmesi sonucunda ise bir başka bozuk yönetim olan *tiranlık* siyaset

² Nur Yeliz Gülcan, "Platon ve İdeal Devleti", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011, s. 110.

³ Bülent Dilaver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Kalite Matbaası, Ankara, 1976, s.166.

⁴ Arslan Topakkaya, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon - Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayın, Ankara, 2014, s. 167.

sahnesindeki yerini alır. Yönetim yasaları tanımayan bir zorbanın, tiranın eline geçer.

Yunanca demos (halk) ve kratos (iktidar, erk) sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşan, halkın gücü ya da iktidarı anlamında kullanılan demokrasi (demokratia), ilk kullanımdan beri felsefenin temel sorunlarından biri olmuştur.⁵ Demokrasi tartışması Platon'la başlayan bir süreç değildir.

Platon eleştirdiği demokrasinin realitesini Atina'da bulur. Demokrasiyi şu şekilde tanımlar: "Bu düzen görünüşte düzenlerin en güzeldir. Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi, değişik insanları bir araya toplayan bu devlette her şey göze hoş gelebilir. Alaca bulaca şeylerden hoşlanan çocuklarla kadınlar gibi, birçok kimseler de en güzel devlet budur diyebilir."⁶ Ona göre bu kadar çeşitliliğin olduğu bir devlette düzen ve istikrar da yoktur.

Demokrasi ilk ortaya çıktığında yasalara karşı saygılıdır. Dolayısıyla bu dönemde demokrasi, "yasalı demokrasi" dir. Bu yönetim, herkese eşit haklar sağlar. Baba oğula sığıntı, yabancı vatandaşlara eşit olur. Oysa eşit olmayanlara eşit haklar vermek, Platon'a göre, adaletsizliğin kendisidir.⁷ Eşitlik sadece her sınıfın kendi içinde geçerlidir, bir sınıfın diğerine eşitliği söz konusu değildir.

Yasalı demokraside sınırsız bir özgürlük vardır. Bu aşamadan sonra demokrasi bozulmaya başlar. "Kölelerin efendileri kadar özgürlük elde edebilmelerine kadar varabilen bu dönem bir anlamda aşırı demokrasidir. Özgürlüklerin aşırı ölçülere vardığı bu dönemde yöneticiler, ülkeyi yönetebilmek için özgürlüklerden kısıntı yapma gereğini duymaya başlarlar. Oysa yoksul toplum kesimleri, işi zenginlerin mallarına el koymaya kadar vardırırmak eğilimindedirler."⁸ Böylece yasalı demokrasi yerini, yasadışı demokrasiye bırakır. Sakıncalı rejim demokrasi artık sahnededir, doğanın düzenine aykırı olan bu rejim, "herkesin özgürlüğü ve eşitliği" düşüncesini kendine ilke edinir.

Platon, *Devlet*'te "halkın iktidarı" veya "halkın halk için halk tarafından yönetimi" anlamında günümüzde büyük bir ittifakla en iyi yönetim biçimi olduğu kabul edilen demokrasiyi, birkaç belirleyici ve tanımlayıcı özelliği üzerinden eleştirir. Hatta eleştirmekle de kalmayıp onu

⁵ Ali Taşkın, "Platon'un Demokrasi Paradoksu", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2011, Sayı:16, s. 62.

⁶ Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 241., 557c

⁷ Alaaddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s. 153.

⁸ Kışlalı, s. 75.

bütünüyle problematik hale getirir.⁹ Platon'un demokrasi eleştirisini; eşitlik, özgürlük ve yöneticilerin belirlenmesi bağlamında üç başlık altında toplayabiliriz.

Platon demokrasiye, özellikle "eşit olmayanlara da eşit dağıttığı" için karşıdır. Herkese eşitliğin yaptığı işe göre değil "doğasına göre", yani yaratılışına göre verilmesinden yanadır. Yasal eşitsizliğin doğal eşitsizlikle çeliştiği ve çatıştığı kanısındadır. Kendisinin de gönderme yaptığı Kallikles'e göre; "bütün siyasal örgütlenmelerin zayıflığı, yasal eşitlik ile doğal eşitsizlik arasındaki bu çözümü olmayan karşıtlıktan kaynaklanmaktadır."¹⁰ O'na göre demokrasinin en önemli sakıncalarından biri "herkese eşitlik" sloganıdır. Yapılması gereken "düzenleyici adalet" ilkesini uygulanabilir kılmaktır.

Platon halka eşitlik adı altında verilen durumun aslında eşitsizlik olduğunu savunur. "Baba oğluna eşitçe davranmaya, çocuklarından çekinmeye alışır. Kendini babasıyla bir tutan delikanlıysa büyüklerini saymaz, çekinmez onlardan; hür yaşamak ister. Öte yandan sığıntılar, yurttaşlara, yurttaşlar sığıntılara eş olur. Yerli yabancı ayrılığı da kalmaz."¹¹ Sayısal eşitlikten ziyade orantılı eşitliği esas alan Platon'a göre, doğuştan eşit olmayan insanlar, orantılı eşitliği ortaya koyacak olan "düzenleyici adaletten" pay aldıkları zaman eşit hale gelirler.

Platon'un metafizik anlayışından hareketle oluşturduğu ideal devletinde üç parçalı ruh anlayışından hareketle oluşturduğu toplumsal düzende üç sınıf karşımıza çıkar: Yöneticiler, koruyucular ve işçiler. Sınıflar için eşitlik sadece kendi içlerinde geçerlidir, sınıflar arası bir eşitlik ise söz konusu bile edilemez. Akıl "yöneticiler" sınıfının, irade "koruyucular" sınıfının ve istekler "işçiler" sınıfının erdemleridir.

Sınıflı toplum yapısında sınıf bilincini yaratacak unsur eğitimidir. Platon'a göre eğitim, "bir açıdan, insanların hangi iş için yaratıldıklarını bulmanın ve yaratılışlarına uygun işe yerleştirmenin bir yolu ve yöntemidir."¹² Demokrasi de, eğitim zorunlu değildir, çünkü burada "dilediğin gibi yaşa" anlayışı hâkimdir. Böyle bir düzende bilinçli ve erdemli insanlar yetiştirmek zor olur. Bu düzenin ön plana çıkardığı iştihadır, ne akıl ne de irade devrededir.

Demokraside ön plana çıkan bir diğer faktör ise, "özgürlük" tür. Platon bunu Devlet adlı kitabında şu şekilde ifade eder: "Özgürlük düzeninin en aşırı gittiği taraf, satın alınmış kadın erkek kölelerin, kendilerini satın alanlar kadar hür olmasıdır."¹³ Hatta Platon demokrasinin sağladığı

⁹ Ahmet Cevizci, *Platon Fikir Mimarları Dizisi-30*, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 164.

¹⁰ Kışlalı, s. 74.

¹¹ Platon, *Devlet*, 563 a, s. 247.

¹² Hasan Ünder, "Platon'un Devletinde Eğitim Ve İnsan Doğası", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, sayı 1, 1993, s. 191.

¹³ Platon, *Devlet*, 563c, s.248.

özgürlüğe tepkisini diyalogun ilerleyen yerinde alaycı bir şekilde belirtir: “Demokraside atlar, eşekler öyle serbest, öyle mağrur yürümeye alışır ki, yollarından kaçmayanları çarpar geçerler. Her yerde dolup taşan bir hürriyet kısacası.”¹⁴ Bu devlet şeklindeki çeşitlilikten dolayı, akla önem veren düşünce yerini, özgürlük hoşgörüsü adı altında heyecan ve tutkulara bırakır.

Demokratik yönetimde yer alan yöneticilerin özellikleri Platon’un eleştirilerinin üçüncü durağıdır. Buradaki yöneticiler bilgiye ve bilgeliğe sahip değildir. Oysa siyaset de gemicilik, hekimlik, marangozluk gibi bir uzmanlık işidir. İşinin uzmanı olmayan bir kaptana geminin yönetimini verdiğinizde gemiyi batırır, aynı şekilde yönetim bilgisine sahip olmayan bir kişi de yönetici olduğunda devleti batırır. Demokrasi herkese eşit fırsatlar sunmak adına, bilgiye sahip olan erdemli insanlara öncelik vermez.

Demokrasilerde yurttaşlar yetenekli olup olmadıklarına, politika sanatını bilip bilmediklerine bakılmaksızın seçimle ve çoğu kez kurayla devletin başına getirilirler.¹⁵ Platon böyle bir yönetimin doğuracağı zararları *Devlet Adamı* adlı kitabında şu örnekle açıklar:

“(…) Herhangi bir hekim aramızdan birini kurtarmak istediğinde, birincisi gibi iki kişiyi de kurtarıyor. Fakat hekimler hastaya kötü davranmak istedikleri zaman hastayı yontarak, yakarak, gerçekten haraç sayılabilecek bir para isteyip bunun çok az bir kısmını hastanın yararına kullanıyorlar ya da hiç kullanmıyorlar (...) Dümenciler de benzeri kötülükler yapıyorlar. Denize açıldığınızda sizi ıssız bir yerde bırakmak için türlü kurnazlıklar yapıyorlar (...) Bir iki sanatın köle ve efendiye emretmesine artık izin vermeyeceğiz.”¹⁶

Platon’un sergilediği demokrasi karşıtı davranışta, yaşadığı dönemdeki siyasal çatışmalar, savaşlar ve siyasi istikrarsızlıkların önemli bir yeri vardır. O, Peloponnesos savaşı sırasında doğmuştur ve bittiğinde yaklaşık olarak yirmi dört yaşındadır. Savaş sonucunda Atina yenilgiye uğrar; kıtlık, salgın hastalıklar ve iç savaş ortaya çıkar. Platon Atina’nın Sparta’ya yenilmesini demokrasinin bir zaafı olarak kabul ettiği için demokratik bir sistemi başarısız olarak kabul eder.¹⁷ Savaş sonrası ortaya “Otuz Tiranlar” yönetimi çıkar. Bu yönetim, demokrasiye karşı mücadele verir ve toplum üzerinde baskı ve zulüm uygular. Ve her aşırılığın arkasından yeni bir yönetim ortaya çıkar. “Otuz Tiranlar” yönetiminin

¹⁴ A.g.e., 563d, s. 248.

¹⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Yayınevi, Ankara, 2004, s. 226-227.

¹⁶ Platon, *Devlet Adamı*, 298a, s. 94.

¹⁷ Ömer Çaha, *Siyasi Düşünceler Tarihine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013, s. 26.

aşırılıklarının arkasından bu sefer demokrasi ortaya çıkar. Ne yazık ki bu yönetim şekli de Platon'un hocası olan Sokrates'i idama mahkum eder.

Bütün bu olumsuz siyasal çatışmalar sonucunda ortaya çıkan demokrasi halka; eşitlik ve özgürlük vadederek onlara renkli bir dünya sunar. Halk bu yönetimden memnundur, çünkü toplum ekonomik olarak büyümektedir, her yerde çok büyük yatırımlar yapılmaktadır. Ancak bütün bunlar Platon'a göre bir göz boyamadır. Bütün değerleri alt üst eden demokrasi, "bilinç düzeyi düşük insanların oluşturduğu, düzenden yoksun bir düzendir."¹⁸ Burada bir kez daha vurgulanması gereken nokta, insanları eşit olmadıklarını kabul eden Platon için, eşitsizliği eşitlik haline getirmek sakıncalı bir durumdur.

Platon'un demokrasi eleştirisi kendisinden sonra gelen filozofları ve siyaset tarihindeki demokrasi kavramının ne'liğini ve işlevinin sorgulanmasını da etkilemiştir.¹⁹ Günümüzde gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde, demokrasi farklı şekilde işler. Ne yazık ki gelişmekte olan ülkelerde demokrasi henüz amacına ulaşmamıştır. Bu da Platon'un demokrasi eleştirisinde kısmen de olsa haklı yönleri olduğunu gösterir. Eğitim düzeyi düşük olan insanlar toplumun geleceği konusunda bilinçli ve doğru kararlar veremezler. Onlar için önemli olan kendi gelecekleri ve bu doğrultuda kendilerine vaat edilenlerdir.

198

Platon'un demokrasi eleştirisinde ön plana çıkan; eşitlik, özgürlük, bilgi ve buna bağlı olarak uzmanlaşma kriterleri içerisinde en gerçekçi tespiti bugüne kadar gelinen süreçte de ortaya çıktığı gibi bilgi ve uzmanlaşmadır. O'na göre aklın ve bilginin devre dışı kaldığı bir toplumda içgüdüler ön planda olur ve "iştihâ toplumu" karşımıza çıkar. Platon için demokrasi "içgüdülerin akla hâkim olduğu" bir yönetim şeklidir. Yöneticilerin bilge olmadığı bir toplumda her türlü düşünceye yer bulunur. Burada renklilik düzeni değil, düzensizliği doğurur. Çünkü yöneticinin amacı toplumsal istikrarı sağlamak değil, kendi koltuğunu korumaktır. Demokrasi insanı iştihanın hakim olduğu insandır. Bencildir, kendi çıkarları ön plandadır, eğlence, servet, zenginlik gibi her türlü olumsuz değerleri içinde barındırır.

Platon'un demokrasi eleştirisinde yönetici ve uzmanlık konusuna yaptığı vurgulama yerinde bir vurgulamadır. Platon bu eleştirisiyle yönetimin seçkin kimselerin elinde olması gerektiğini söyleyerek "filozof kral" düşüncesine ulaşır. Bu gerçekleşmesi mümkün olmayan bir fikirdir.

¹⁸ Meral Işıldak Kerse, "Demokrasi Kavramının Yeniden Sorgulanması", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu batı yayımları, Ankara, 2011, s. 92.

¹⁹ Topakkaya, s. 171.

Ancak toplum yönetiminde yer alacak kişilerin eğitim düzeyi yüksek, bilgili ve erdemli insanlar olması gerekir.

Platon'un, demokrasinin "herkese eşitlik" söylemine yönelttiği eleştiri ise kabul edilemez bir eleştiridir. Demokrasinin bu söylemi belki de en tutarlı olanıdır. Bütün insanlar eşittir, ama ne yazık ki günümüz demokrasileri bile bu söylemi gerçekleştirememektedir. Günümüzde "eşitlik" artık bir yönetim şeklinin söylemi değil, insanların doğuştan sahip olduğu bir haktır. Eşitlik vurgusu siyasal bir söylem olmaktan çıkmıştır.

Özgürlük eleştirisinin haklılığı veya haksızlığı tartışmaya açıktır. Çünkü Eski Yunan'da özgür olmak yurttaş olmak anlamına gelir. Günümüzün "özgürlük" tanımı ile Eski Yunan'daki "özgürlük" tanımı farklıdır. Buradaki özgürlük anlayışının haklılığı, kavramın içeriği ile ilgili değil, kullanılma şekliyle ilgilidir. Aşırılığa giden özgürlükler toplumun düzenini olumsuz anlamda etkiler. Bu açıdan Eski Yunan'da Platon ve Aristoteles de dahil olmak üzere bir çok filozofun vurguladığı "altın orta yol" ilkesi yaşanan çağlar değişse bile oldukça doğru bir tespittir.

Aristoteles ve Sakıncalı Rejim Demokrasi

Aristoteles'in ahlak felsefesinde hâkim olan "altın orta" ilkesinin siyaset anlayışında da devam ettiğini söyleyebiliriz. O'na göre toplumsal yaşam zorunludur çünkü birey kendini ancak bir toplum içinde ortaya koyar. Bu yüzden devlet bireyin varoluşsal anlamını ortaya koymak için vazgeçilmez bir unsurdur. Devletin temeli ahlakidir. O'na göre farklı koşullar altında farklı devlet şekillerinin doğruluğu söz konusu olabilir.²⁰ Aristoteles, Platon'un benimsediği tek bir devlet ideali görüşünü kabul etmez. Çünkü devleti oluşturan insanlar her yerde aynı değillerdir, aynı erdeme sahip olmaları olanaksızdır; ayrıca anayasaların oluşumunda belirleyici etkileri olan psikolojik, ekonomik, çevresel vb. koşullar bir devletten bir başka devlete farklılıklar gösterir.²¹ Bu açıdan değerlendirildiği zaman tek bir yönetim şeklinin bütün toplumlar için "iyi" ya da "kötü" olduğunu söyleyemeyiz.

Aristoteles devleti, en yüksek topluluk formu olarak tarif eder: Daha kesin olmak gerekirse devlet sadece hayatın temel gereksinimlerini karşılamak için değil, ayrıca iyi yaşamak için de var olan, kendi kendine yeten bir topluluk olarak belirir.²² Daha önce de ifade edildiği gibi

²⁰ Eduart Zeller, *Grek Felsefe Tarihi*, (Çev. Ahmet Aydoğan), İz yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 236.

²¹ Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s. 353.

²² G.E.R. Lloyd, *Aristoteles*, (Çev. Aylin Kayapalı), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 212.

Aristoteles için devletin temeli ahlakidir ve devletin amacı da toplumun iyiliğini, mutluluğunu sağlamaktır.

Aristoteles'e göre yönetim, her zaman toplumda egemen sınıfın elindedir. Yönetimler adlarını egemen sınıflardan alırlar. Yönetenler ya tek kişi, ya azlık, ya da çokluktur. Ancak, bu kimselerin genel yararı gütmelerine ya da egemen kişinin veya sınıfın çıkarını kollamalarına göre, gerçek yönetim biçimleri ve bozuk yönetim biçimleri olarak, altı yönetim biçimiyle karşılaşırız.

1. Tekin genel yararı izleyen yönetimi "monarşi"
2. Azlığın genel yararı izleyen yönetimi "aristokrasi"
3. Çokluğun genel yararı izleyen yönetimi "politeia"
4. Çokluğun sınıfsal çıkarı izleyen yönetimi "demokrasi"
5. Azlığın sınıfsal çıkarı izleyen yönetimi "oligarşi"
6. Tekin kişisel çıkarı izleyen yönetimi "tiranlık"²³

Aristoteles yaptığı bu sınıflandırmada anayasaları dikkate alır ve eşitlik üzerinde durur. Eşitlik kavramını ise, sayısal eşitlik ve orantılı eşitlik kavramlarından hareketle oluşturur. Hangi yönetim şeklinin hangi toplum için uygun olduğunu belirleyen ölçüt, sahip oldukları anayasalardır. Anayasalar, yönetenle yönetilen arasında bir sözleşme gibidir. Bu yüzden toplumun her türlü ihtiyacına cevap veren anayasa ve buna bağlı olan yönetim şekli en iyi olandır.

200

Aristoteles *Politika* adlı eserinde demokrasiyi şu şekilde tanımlar: "Demokrasi, herhangi bir bakımdan eşit olan insanların, mutlak olarak eşit oldukları fikrine dayanır. Herkes aynı derecede özgürdür, derler, öyleyse herkes mutlak olarak eşittir."²⁴ Bu eşitlik anlayışından dolayı demokratlar herkesin eşit oranda aynı haklara sahip olduğunu söylerler.

Aristoteles'e göre, iki çeşit eşitlik vardır: Sayısal denklige dayanan eşitlik ve değerce denklige dayanan (orantılı) eşitlik. Bu yüzden aşırı demokrasilerde sayısal eşitlik dikkate alındığı için hata yapılmaktadır, oysaki anayasalar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken her iki eşitlik türüdür. Demokratik yönetimin temel ilkesi özgürlük olursa o zaman ideal bir anayasa hazırlanabilir. Aristoteles özgürlüğün unsurlarını ve demokrasinin öğelerini şu şekilde ifade eder:

"Demokratik anayasanın temeli özgürlüktür. (...) her demokrasinin amacı özgürlüktür. Sırayla yönetmek ve yönetilmek özgürlüğün bir ögesidir. Sonra, adaleti liyakate dayanan eşitlik diye değil de, sayısal eşitlik olarak gören demokratik anlayış vardır; neyin haklı olduğu konusunda bu anlayış ağır basınca halk

²³ Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s. 171-172.

²⁴ Aristoteles, *Politika*, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013, KitapV-1, s. 141.

egemen olur ve çoğunluk neye karar verirse kesindir, adalet de odur. Çünkü yurttaşlar arasında eşitlik olmalıdır, derler. Sonuç olarak demokrasilerde yoksulların elinde mülkiyet sahiplerinden daha çok egemen erk bulunur; çünkü onlar daha kalabalıktır ve (bu düzende) onların dediği olur. Özgürlüğün, bütün demokratların kendi anayasalarının tanımının bir parçası saydıkları bir yönü işte budur. Bir başkası 'dilediğini gibi yaşa' ilkesidir."²⁵

Aristoteles demokrasiyi kendi içinde dört bölüme ayırır. En ılımlı demokrasi olarak nitelendirdiği ve birinci sırada yer alan bu tür mülkiyet esasına dayalı olan demokrasidir. Buna "tarımsal demokrasi" de denilebilir, çünkü halkın büyük bir kısmı çiftçilikle uğraşmaktadır. Bu yönetimde yasalar egemendir, yöneticiler de erdemli ve bilgili insanlardır, halk yasalar çerçevesinde yönetim sürecinde denetleyici olarak rol alırlar. Yurttaşların seçilme hakları sahip oldukları mülkiyet esasına göre belirlenmektedir. Bu mülkiyet ölçütü düşük tutularak halkın büyük bir kısmının yönetimde söz hakkına sahip olması sağlanır. Böylece insanlar ne çok zengin olur, ne de çok fakir olur. Toplumda geniş bir yer tutan orta sınıfın rahatı ve iyiliği sağlanmış olur. Halk kendi işiyle uğraşacağı için, yönetim bilge kişilerin elinde olacaktır, halk da yönetimi ve yöneticileri denetleyebileceği için siyasal arzularını tatmin edecektir.

İkinci tür demokraside yasalar her şeyin üstündedir. Bütün yurttaşların seçme ve seçilme hakkı vardır. Bu toplum türünde halkın temel uğraşı hayvancılıktır. Aristoteles'e göre tarımcı bir nüfustan sonra gelen en iyi topluluk sürü besleyerek geçimini sağlayan "çoban" bir halktır. Hatta bu sınıf daha zor koşullarda yaşamını sürdürdüğü için tarım toplumuna göre daha iyidir. Savaş gibi durumlarda bu sınıf bedence sağlam oldukları için dövüşmeye hazırdır. Bu sınıf seçme ve seçilme hakkına sahip olmasına rağmen yaptıkları işten dolayı kentin dışında yer almalarından dolayı, seçim sürecine fazla dahil olamazlar, böylece yönetim erdemli ve bilgili kişilerin elinde kalır. Ancak buradaki olumsuzluk, bu insanların savaşçı kimliklerinden dolayı çiftçi sınıfa göre yönetime karşı daha büyük bir tehdit unsuru olmasıdır. Ancak yasalar iyi hazırlanırsa böyle bir tehdit ortaya çıkmaz.

Üçüncü demokrasi türü ise, ılımlı demokrasi ile sapkın demokrasi arasında kalmış bir rejimdir. Burada yurttaş olmak şartıyla herkesin seçme ve seçilme hakkı vardır, yine yasalar her şeyin üstündedir. Bu sınıfta ön plana çıkanlar işçiler ve zanaatkarlardır. Aristoteles bu sınıfı diğer iki demokrasi türündeki sınıfa göre daha aşağı görür. Bunun nedenini de şu şekilde açıklar:

²⁵ Aristoteles, KitapVI-2, s. 180.

“Yaşamları aşağıdır, yaptıkları işlerde iyilik niteliği yoktur; onlar yalnızca işçiler, ücretle tutulan adamlar, insanların en bayağı örnekleridir. Hem bu sınıf halk, hep şehrin içinde ve pazaryerinde (*agora*'da) olduğu için, Meclis'e kolayca devam edebilir. Oysa tarımcı bir nüfus şehir dışına yayılmıştır; çiftçiler toplantılarda şehirli ayak takımı kadar boy göstermezler ve bu gibi toplantılar gereksinme duymazlar. Bir ülkenin toprak dağılımına göre, tarım toprakları şehirden çok uzakta olunca, iyi bir demokrasi ya da siyasal yönetim kurmak kolaydır; o zaman (tarımcı) nüfusun evleri taşrada bulunmak zorundadır ve şehirli bir ayaktakımı olsa bile, şehir dışında yaşayanlar toplantıya gelmedikçe onların demokratik meclislerin denetimini ele geçirmelerine izin verilmemelidir.”²⁶

Aristoteles'in yaptığı bu sınıflamada ilk ikisini ılımlı demokrasi olarak nitelendirmesinin gerekçelerine baktığımız da düşünce tarzının hiç de demokratik olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü her ne kadar bütün yurttaşlara seçme ve seçilme hakkı verilse de, O'na göre, yurttaşların yönetime fazla katılamaması olumlu bir özellik olarak karşımıza çıkar. Yurttaşlar meclisten ne kadar uzak olursa ve yoğun bir iş temposu olursa o kadar iyidir. Böylece yönetim seçkin insanlar olan erdemli ve bilgili kişilerin elinde kalır. Üçüncü ve özellikle dördüncü demokrasi türleri halkın artık yönetime her koşulda müdahale ettiği bir yönetim tarzına dönüştüğü için sapkınlaşmış bir yönetim olarak nitelendirilir. Çünkü yöneticiler erdemli ve bilgili insanlar olmak yerine, sıradan bir yurttaş olur.

Aristoteles'in sakıncalı veya yanlış rejim olarak tanımladığı dördüncü tür demokrasinin diğerlerinden en önemli farkı; her şeyin üstünde olan yasalar değil, halkın iradesidir. Bu en büyük olumsuzluktur; çünkü yasaların olmadığı bir yerde anayasa da olmaz. Yöneticiler de dahil olmak üzere bütün yurttaşlar yasalara tabi olmalıdır, yani egemen değer yasa olmalıdır. Ancak, yasalar yerine halkın söz sahibi olduğu bir yönetimde erdemli ve bilgili yöneticilere yer yoktur. Kim halkın gözünü boyarsa, yapamayacağı vaatlerde bulunursa o yönetici olur. Bu tarz toplumlarda bu ortamı sağlayan ve güçlendirenler ise, demagoglardır. Bunlar demokrasinin sonunu hazırlarlar, çünkü halk lideri değil halk avcısıdır. Amaçları ele geçirdikleri yönetim gücünü, halkı kandırarak ve uyutarak uzun süreli hale getirmektir. Artık toplumun yararı değil, belli bir azınlığın yararı gözetilmektedir.

“Herkesin her şeyi eşit ölçüde paylaştığı en aşırı demokrasi, her devletin kaldırabileceği bir yönetim türü değildir; yasaları ve ahlak ölçütleriyle sağlamca bir arada tutulmazsa uzun süre dayanmaz. Bu demokrasinin bileşimi ve halkın erkinin

²⁶ Aristoteles, a.g.e., KitapVI-4, s.185.

güçlendirilmesi için, önderler kendilerine mümkün olduğu kadar çok adam bağlamak ve gerek evlilik-dışında gerekse evlilik-içinde doğanların ve yalnız bir taraftan, anadan ya da babadan yurttaş soyundan gelenlerin hepsini yurttaş yapmak yolunu tutmuşlardır. Bu uygulama, aşırı demokrasinin ayırıcı bir özelliğidir. Halk önderleri, bu yoldan hep kendilerini tutanları çoğaltırlar, ama böyle yapmak doğru değildir; nüfusa yeni yurttaşların eklenmesi, halk, yukarı ve orta-sınıfların sayısını ancak aşacak duruma gelinceye değin sürdürülmeli ve o noktadan ileri gidilmemelidir. Yoksa anayasa bozulmaya ve ülkenin ileri gelenleri, demokrasinin varlığını çekemeyecek kadar kızmaya başlarlar.²⁷

Aristoteles, yasaların değil çoğunluğun iradesinin olduğu bu demokrasinin tiranlıktan hiçbir farkı olmadığını düşünür. (...) Tiranlıktaki tek kişilik despotluğun yerini burada çoğunluğun despotluğu almıştır.²⁸ Çünkü bu yönetimde herkes özgür ve eşittir. Bu ilke oldukça sakıncalıdır, toplumda herkes eşit niteliklere sahip değildir. Burada Aristoteles eşitsizliği; soyluluk, servet gibi ölçütlere dayandırmaz, O'nun ölçütü erdemlilik, bilgelik ve iyiliktir. Herkes bu özellikleri aynı ölçüde kendi içinde barındırmaz. İnsanlar yaradılıştan farklıdır.

Demokratik anayasanın temeli özgürlüktür. İnsanlar, yalnızca bu anayasada özgürlükten bir pay alınabileceğini anlatmak için hep böyle söylerler; her demokrasinin amacı özgürlüktür, derler. "Sırayla yönetmek ve yönetilmek" özgürlüğün bir ögesidir. Sonra, adaleti liyakate dayanan eşitlik diye değil de, sayısal eşitlik olarak gören demokratik anlayış vardır; neyin haklı olduğu konusunda bu anlayış ağır basınca halk egemen olur ve çoğunluk neye kara verirse kesindir, adalet de odur. Çünkü yurttaşlar arasında eşitlik olmalıdır, derler.²⁹ İşte böylece demokrasilerde çoğunluğu oluşturan yoksullar, mülkiyeti elinde bulunduranlarla aynı seviyeye gelirler ve çoğunluk oldukları için daha güçlü olurlar. Böyle bir düzende son sözü, çoğunluk söyler.

Aristoteles'e göre, demokrasinin diğer olumsuz yönü "dilediğin gibi yaşa" ilkesidir. Bu da sırayla yönetilmek ya da yönetilmemek anlamına gelir. Sırayla yönetilmek ilkesi, bütün yurttaşların yönetime geçebileceği anlamına gelmektedir, yönetmek ayrıcalıklı bir durum olduğu için bu iş erdemli ve bilgili insanların eline verilmelidir. Ancak çoğunluğun yönetimi olan demokraside bu ilke göz ardı edilmektedir. Yönetici vasfı olmayan insanlar yönetime geçtikleri zaman, yasalar işlevsel olmaktan çıkar, kişiler toplum

²⁷ Aristoteles, a.g.e., KitapVI-4, s. 185.

²⁸ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi, C.3: Aristoteles*, İstanbul, 2009, s. 300.

²⁹ Mete Tunçay, *Batı'da Siyasi Düşünceler Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 227.

üstünde egemen olmaya başlar. Bu da daha önce yukarıda belirtildiği gibi, halkın tiranlaşmaya başladığı monarşik *demos*'u doğurur. İşte Aristoteles'e göre, özgürlük ve eşitlik anlayışında orta yolu tutturamayan, halkın despotluğu haline gelen demokrasinin sonu bu olur.

Aristoteles, yönetim şekilleri ile ilgili çalışmasında demokrasiye oldukça geniş bir yer ayırmış ve kapsamlı bir şekilde incelemiştir. O'nun yaptığı bu sınıflandırmalar ve özelliklerine baktığımız zaman Aristoteles'in demokrasi anlayışının, tıpkı Platon'da olduğu gibi günümüz demokrasi anlayışlarından farklı ve çok uzak olduğunu söyleyebiliriz. Hatta Ross'un anlatımıyla denilebilir ki, "bir demokrasiyi, Aristoteles'in gözünde iyi kılan şey (bunun) hemen hemen bir demokrasi olmamasıdır."³⁰ Çünkü halkın bütünü'nün yönetimde söz hakkına sahip olması adaletsizliği ve hukuksuzluğu doğuracaktır.

Aristoteles ve Platon için önemli olan birey değil, toplumun bütünüdür. Toplumun bütünü'nü de devlet temsil eder. Bu yüzden öncelikli olan devlet ve devletin bütünlüğüdür. Eğer devlet iyi bir niteliğe sahip olursa, toplumu iyi bir şekilde yönetir ve toplumun bütünü mutlu olur. Siyasal yönetimlerde ve yöneticiler de esas olarak var olması gereken temel anlayış "bütünü'nün mutluluğu" dur. Eğer bir siyasal yönetim içinde yer alan yöneticiler de hâkim olan değer toplumun bütünlüğü ve mutluluğu değil de kendi mutlulukları ve yönetimlerinin devamlılığı olursa o toplumda bozulma sürecine geçilir.

Sonuç

"İdeal yönetim" tartışmaları Eski Yunan'dan itibaren başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde demokrasi bazen ideal olan bazen de sakıncalı bir rejim olarak ideal olmayan yönetimler içerisinde sınıflandırılmıştır. Bugün birçok devlet demokratik rejimle yönetildiğini ve insan haklarına saygılı olduğunu iddia etmektedir. Ne var ki, bunlardan hangilerinin rejiminin gerçekten demokrasi olduğu ve altı milyarı aşkın dünya nüfusundan kaçının insan hakları, temel hak ve özgürlüklerden yararlandığı tartışmaya açıktır.³¹ Son yüzyılda, kendilerini gelişmiş ülkeler olarak tanımlayan, geri kalmış ülkelerin ise "emperyalist" olarak tanımladığı güçlerin; üçüncü dünya ülkelerine yaptıkları müdahaleleri "demokrasi" başlığı altında "insan hakları, özgürlük ve eşitlik" gibi sloganlarla masumlaştırmaya çalışmaları, "demokrasi"nin anlamını yozlaştırmaktadır.

³⁰ Celal A. Kanat, *Platon ve Aristoteles'te Devlet ve Toplum Felsefesi*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013, s. 363.

³¹ Şeref Ünal, *Temel Hak Ve Özgürlükler Ve İnsan Hakları Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 45.

Bu bakımdan gelişmiş ülkeler demokrasiyi boş bir çuval olarak kullanıp içerisine kendi istedikleri ne varsa doldurup, sonra boşaltmaktadırlar.

Nedir demokrasi? "Demokrasi Temel İnsan haklarına saygı yanında ve her şeyden önce hukuken iktidar olma, iktidara getirme yetkisinin milletin elinde bulunması, onun tarafından hükümet edilmesi demektir."³² Ya da daha genel anlamıyla, "halkın, halk için, halk tarafından yönetimi"³³dir. Ancak son tanım ne kadar gerçeğe yakın bir tanımdır? Bir toplumdaki bütün insanların yönetim sürecine dâhil olması mümkün müdür? Demokratik rejimde halkın rolü, kendisini yönetecek olan liderleri seçmek, siyasal kararları alacak ve tercihleri yapacak olan azınlığı oylarıyla işbaşına getirmektir.³⁴ Demokrasinin tanımına bu açıdan baktığımız zaman, kendini yönetecek azınlığı yani yönetici kadroyu halkın belirlediği bir sistem olarak değerlendirebiliriz.

Demokrasiyi "sakıncalı rejim" olarak sistemli bir şekilde ele alan ilk filozoflar Platon ve Aristoteles'tir. Onlar için siyaset bir araç değil, amaçtır. Uygulanan siyasi rejimin amacı toplumun mutluluğunu sağlamak olmalıdır. Ancak demokrasi toplumsal mutluluk yerine toplumsal ayrılaşmayı doğurur. İki filozofun demokrasi yorumlarında ortak noktalarının eşitlik, kölelik, sınıfsal farklılık ve özgürlük kavramlarında birleştiğini belirtebiliriz.

Platon ve Aristoteles siyasi görüşlerini doğal eşitsizlik söylemi üzerinden kurgularlar. Eşitlik yapılan işe göre değil yaratılışa göre belirlenir. İkisi için de kölenin efendisiyle eşit haklara sahip olması mümkün değildir. Kölelik doğal ve zorunlu bir oluşumdur. Çünkü onlar için köleler sadece beden güçlerini kullanabilen ama zihinsel yetilerini kullanamayan canlılardır. Bu yüzden onları akıl yönüyle yönlendirecek kişilere ihtiyaçları vardır onlar da efendileridir. Böylece köleliği haklı ve meşru gösterme çabası içine girerler.

İki filozofta toplumu sınıfsal olarak üç bölüme ayırırlar. Platon bunları yöneticiler, koruyucular ve işçiler olarak tanımlar. Aristoteles ise; yurttaşlar, yabancılar ve köleler şeklinde bir sınıflama yapar. Ancak bu noktadan sonra yine düşünceleri birbirinden farklılık gösterir. Platon toplumsal mutluluk ve düzen için özel mülkiyete karşı çıkarken, Aristoteles böyle bir zorunluluğu kabul etmez. O'nun için toplumsal mutluluk ve düzen için yapılması gereken orta sınıfı güçlendirmektir. (Bu düşünce günümüzde de en çok vurgulanan düşünceler arasındadır.) Her ikisinin de sınıfsal ayırımı gitmelerindeki nedenlerden biri de ekonomik açıdan aşırılıkların önüne geçmektir. Aşırı zenginlik ve aşırı fakirlik toplumsal istikrarı ortadan kaldırır.

³² Sulhi Sönmezer, *Toplumbilim*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 363.

³³Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978, s. 119.

³⁴ A.g.e., s. 119-120.

Demokrasinin özgürlük ilkesine getirdiği “dilediğin gibi yaşa” anlayışı her iki filozof tarafından da eleştirilir. Böyle bir ilke toplumdaki aşırılıklara engel olmak yerine daha da artıracaktır. Onlar için temel olan “altın orta” ilkesi aşırı özgürlükle birlikte ortadan kalkar ve yerini kaos ortamına bırakır. Herkes dilediği gibi yaşamaya kalkarsa yasaların da bir anlamı kalmaz. Yasaların her şeyin üstünde olmadığı bir toplumda despotizm ortaya çıkar. Böylece demokratik yöneticiler zaman içerisinde birer tiran haline dönüşürler. Platon bunu şu şekilde ifade eder: “Tiranlığın ancak demokrasiden doğması tabii bir şeydir o halde! En taşkın özgürlük orada olduğuna göre, en yaman, en dayanılmaz kölelik de oradadır.”³⁵

Demokrasi eleştirisinde hem Platon hem de Aristoteles’in rahatsızlık duydukları bir diğer nokta, çoğunluk olan halkın yönetim gibi önemli bir alanda söz sahibi olmalarıdır. Onlara göre, halk demek, bilgisizlik demektir, bu sınıfa akıl hâkim değildir, içgüdüler ve bedensel istekler hâkimdir. Platon, insanların büyük bir bölümünün kendilerini denetleyemeyen ve yönetemeyen eksik varlıklar olduğu görüşündedir ve bu nedenle de insandan çok devlete güvenir, yurttaşlara da devletin buyruklarına uymayı öğütler.³⁶ Bu sınıf gücü ele geçirdiğinde artık o toplum da akıl toplumu olmaktan çıkar, güçler çatışması toplumu kaplar. Toplumun iyiliğini gözetecek yöneticiler erdemli ve bilgili insanlar olmalıdır. Her ikisi de yönetimde seçkin aristokratik düşüncelerinden vazgeçmezler. Çünkü yönetimi eline alan insanlar erdemli ve bilgili insanlar olmazsa onların düşüneceği tek şey kendi çıkarları olacaktır.

Devletin amacı toplumsal birliği ve mutluluğu sağlamaktır. Buna giden yol da toplumsal yapılanmanın iyi bir şekilde kurgulanmasıdır. Çünkü toplumda yaşayan insanların hepsi aynı erdemlere ve yeteneklere sahip değildir. Bu yüzden insanları aynı kategoride ve aynı haklarla değerlendirirseniz düzeni sağlayamazsınız. Her sınıfa hak ettiğini vermek yapılması gereken en uygun davranıştır. Platon için ideal devlet toplumun genelinin iyiliğini gözetken ve her sınıfa sahip olduğu haklar çerçevesinde özgürlük sunan devlettir.

Bu noktaya kadar aynı fikirleri savunan filozoflar adalet kavramına geçtiklerinde farklılaşırlar. Doğal eşitsizlik üzerine kurulan sınıflı toplum yapısında Platon için adalet her sınıfın kendi üzerine düşeni yapmasıdır. İnsanlarda bu sınıf bilinci oluşmaz ve sınıflar birbirinin işine karışırsa adaletsizlik ve toplumsal bozulma ortaya çıkar. Aristoteles ise adaleti erdem kavramı ve yasalarla bütünleştirir. Çünkü yasalar erdemi emreder, erdemsizliği yasaklar. Yasalara uyan insanlar adaletli ve erdemli insanlardır. Eğer bir toplumda yasalar işlevsel değilse orada adalet ve erdem

³⁵ Platon, *Devlet*, 564a, s. 248.

³⁶ Ayhan Aydın, *Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2004, s.29.

kavramlarına yer yoktur. Aristoteles bu düşüncesini Politika adlı eserinde şöyle açıklar: “Tutun ki, en üstün yetke halktadır, dedik; fakat halk sayı çokluğuna dayanarak zenginlerin malını mülkünü kendi arasında paylaşırsa, bu adaletsizlik değil midir? (...) Fakat sahibini yıkan bir şey iyilik olamaz ve adalet devleti yıkmaz.”³⁷ Platon için de yasalar kişiler üstüdür. Bunu şu şekilde ifade eder: “Bir devlette yasa güçsüzse ve çığneniyorsa, bence yıkılış çok yakındır; ama yasa yöneticilerin üstüdeyse ve yöneticiler onun kölesi ise, devlet kurtuluş ve tanrıların kentlere verdiği bütün nimetlere kavuşur.”³⁸

Filozofların ayrıldıkları bir diğer nokta da Platon’un ideal ve ideal olmayan yönetimler ayrımında yasal ve yasadışı olmaları ayrımına dikkat etmesine karşılık, Aristoteles’in toplumun yararı ve kişisel yarar ayrımını kullanmasıdır. Bu farklılaşmanın da en önemli nedeni, Aristoteles’in “reel” bir devlet tasarımı yaparken Platon’un “idealist” bir devlet modeli tasarlamasıdır. Platon “idealar kuramı” çerçevesinde asıl anlamda var olanların duyular dünyasında değil idealar dünyasında olduğunu savunur. Aristoteles bu anlamda Platon’un felsefesine karşı çıkar. O’nun için ideal biçimde var olanlar asıl var olanlar değildir.

Platon ve Aristoteles’in demokrasiye bakış açılarında Aristoteles’in demokrasiye daha ılımlı yaklaştığını söyleyebiliriz. O demokrasiyi dört bölüme ayırır, bu sınıflamasında en ideal demokrasi çoğunluğun elinde olmayan demokrasidir. Sonraki süreçte çoğunluk kavramının gerekliliğini bazı gerekçelerle kabul edilebilir şekle sokar. O’na göre, çokluğun bozulmaya azlıktan daha elverişlidir. Ayrıca çoğunluğun sahip olduğu yargıların azınlıktan daha tutarlı olduğunu belirterek kamuoyu kavramını vurgular. Mesela, bir evin kullanışlı olup olmadığını mühendis değil, o evde oturanlar daha iyi bilirler. Ancak Platon’da Aristoteles’te yönetimdeki seçkin tavırlarından yine de vazgeçemezler. Platon “filozof kral” olarak nitelendirdiği ideal bir yönetici tasarlarlarken, Aristoteles daha gerçekçi seçkin bir azınlığın yönetimini tasarlar.

Sembolik bir tanımdan öteye gidemeyen demokrasi bugün “sadece yöneticilerin halk tarafından seçimi” olarak daha dar bir işlevselliğe bürünmüştür. Üstelik artık daha güçlü bir şekilde dile getirilen “elitist demokrasi” tam da Platon ve Aristotelesçi bir söylem olarak değerlendirilebilir. Yani birçok düşünür ve siyasetçi tarafından olumsuz anlamda eleştirilen Platon ve Aristoteles’in “yöneticilerin seçkin insanlar olması” düşüncesi günümüzde geline nokta haklılığını göstermektedir. Yöneticilerin halktan her hangi biri olma düşüncesini şiddetle eleştiren

³⁷ Aristoteles, *Politika*, Kitap III, s. 85-86.

³⁸ Platon, *Yasalar*, IV. Kitap- 715d, (Çev. Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 173.

Platon ve Aristoteles, yöneticilerin mutlaka ayrıcalıklı kişiler olması gerektiğini vurgularlar. Yönetim bir sanattır ve uzmanlık gerektirir. Bu uzmanlık da erdem ve bilgelikte yatar. Erdemlilik bilgili olmaktır. Çoğunluk olan "halk" ise bu erdemliliğe ve bilgelığe sahip değildir.

Demokrasi eleştirisinde hem Platon hem de Aristoteles'in rahatsızlık duydukları esas nokta, çoğunluk olan halkın yönetim gibi önemli bir alanda söz sahibi olmalarıdır. Onlara göre, halk demek, bilgisizlik demektir, bu sınıfa akıl hâkim değildir, içgüdüler ve bedensel istekler hâkimdir. Bu sınıf gücü ele geçirdiğinde artık o toplum da akıl toplumu olmaktan çıkar, güçler çatışması toplumu kaplar.

Sonuç olarak, demokrasi üzerindeki tartışmalar iki bin beş yüz yıldır sürmekte ve bitecek gibi de görünmemektedir. Platon ve Aristoteles için böyle bir düzende, hukuk ve yasalar topluma hizmet etmez aksine kişilere hizmet eder. Sınırsız özgürlük, eşitlik ve hoşgörü toplumsal mutluluğu doğurmaz, her aşırılık beraberinde despotluğu doğurur. Böyle bir ortamda anayasa sadece görüntüden ibaret kalır, hukuk işe yaramaz hale gelir, demokratik yolla yönetime gelen kişi bir süre sonra despot ve diktatör bir yönetici haline dönüşür. Ve bütün gücü eline geçiren yönetici yasaları istediği gibi değiştirir. Demokrasi kendi özgürlük ve eşitlik söylemiyle kendi sonunu hazırlar. Böyle bir söylem yöneticilerin bilgelikliğini ve erdemliliğini ortadan kaldırır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Yayınevi, Ankara, 2004.
- Aristoteles, *Politika*, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi, C.3: Aristoteles*, İstanbul, 2009.
- Aydın, Ayhan, *Düşünce Tarihi Ve İnsan Doğası*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2004.
- Cevizci, Ahmet, *Platon Fikir Mimarları Dizisi-30*, Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- Çaha, Ömer, *Siyasi Düşüncelere Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013.
- Dilaver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Kalite Matbaası, Ankara, 1976.
- Dönmezer, Sulhi, *Toplumbilim*, Beta yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Gülcan, Nur Yeliz, "Platon ve İdeal Devleti", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011.
- Kanat Celal A., *Platon Ve Aristoteles'te Devlet Ve Toplum Felsefesi*, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kapani, Münici, *Politika Bilimine Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978.
- Kerse, Meral Işıldak, "Demokrasi Kavramının Yeniden Sorgulanması", *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri (iç.)*, (Ed. Yavuz Kılıç), Doğu Batı yayınları, Ankara, 2011.
- Kışlalı, Ahmet Taner, Eski Yunan'da Demokrasi Ve Demokratik Düşünce, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, 1984, ss. 63-67.
- Llyod G.E.R., *Aristoteles*, (Çev. Aylin Kayapalı), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Platon, *Devlet Adamı*, (Çev. Furkan Akderin, haz. Ahmet Cevizci), Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.
- Platon, *Yasalar*, (Çev. Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.
- Taşkın, Ali, "Platon'un Demokrasi Paradoksu", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2011, Sayı:16, ss. 62-73.
- Topakkaya, Arslan, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon – Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayın, Ankara, 2014.
- Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Ünal, Şeref, *Temel Hak Ve Özgürlükler Ve İnsan Hakları Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.

Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği

Ünder, Hasan, "Platon'un Devletinde Eğitim Ve İnsan Doğası", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 1993, ss. 185-201.

Zeller, Eduart, *Grek Felsefe Tarihi*, (Çev. Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 236.